

УДК 616.441-008.63; 616-008.9

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СУБКЛІНІЧНОЇ ДИСФУНКЦІЇ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ І МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ

В.І. Паньків, Т.Ю. Юзвенко

Український науково-практичний центр ендокринної хірургії, трансплантації ендокринних органів і тканин МОЗ України, м. Київ

Паньків Володимир Іванович

*Д.мед.н., проф. Український науково-практичний центр ендокринної хірургії, трансплантації ендокринних органів і тканин МОЗ України
Завідувач відділу клінічної тиреоїдології
01021 м. Київ, Кловський узвіз, 13-А,
Тел. (044) 254-30-91
E-mail: vipankiv@mail.ru*

Юзвенко Тетяна Юріївна

*к.мед.н., ст. наук. співр., зав. відділу профілактики та лікування цукрового діабету
01021, м. Київ, Кловський узвіз, 13-А
Тел./факс: (044) 254-30-91
E-mail: yuzvenko@bk.ru*

Упродовж останнього десятиліття встановлено, що зниження функціональної активності щитоподібної залози (ЩЗ), яке часто діагностується в осіб старшого віку, поєднується з абдомінальним ожирінням, цукровим діабетом (ЦД) 2 типу та інсулінорезистентністю (ІР). Доведений взаємозв'язок між підвищенням рівня тиреотропного гормону (ТТГ) у сироватці крові та індексом ІР (НОМА-ІР) [2, 14]. Висловлюється припущення, що зниження тиреοїдної активності може сприяти порушенню периферичного засвоєння глюкози у схильних до цього осіб і формуванню синдрому ІР [5, 11].

Так, при обстеженні групи пацієнтів з ішемічною хворобою серця (ІХС) підвищення рівня ТТГ у сироватці крові виявлялося частіше в осіб з метаболічним синдромом (МС) [10, 15]. В останні роки проведено окремі дослідження з вивчення чутливості тканини до інсуліну при ІХС з урахуванням функціонального стану ЩЗ [1, 7].

У зв'язку з цим вивчення функціонального стану ЩЗ в осіб з МС і порівняння різних концентрацій ТТГ у сироватці крові з показниками чутливості тканин до інсуліну становить значний інтерес.

Лікувальна тактика у хворих на маніфестний гіпотиреоз досить чітко визначена: такі пацієнти повинні довічно отримувати замісну терапію препаратами тиреοїдних гормонів [3, 7]. Доцільність терапії субклінічних порушень функції ЩЗ досі залишається предметом дискусій [6, 9]. Слід зазначити, що частота виявлення субклінічного гіпотиреозу серед хворих старшого віку складає 12–20% [16]. У зв'язку з цим завдання клініциста, передусім, полягає в тому, щоб розумно зважити можливу користь і ризик терапії препаратами

тиреοїдних гормонів [8]. На сьогодні дуже важливо оцінити внесок так званої мінімальної тиреοїдної дисфункції у розвиток і прогресування процесів атерогенезу [13].

Тяжкість атеросклеротичних змін зазвичай корелює з такими чинниками ризику ІХС, як дисліпідемія, спадковість, куріння, надмірна маса тіла. Наявність артеріальної гіпертензії (АГ) і ЦД 2 типу посилює атерогенез. За останні декілька років показано, що у пацієнтів з гіпотиреозом достовірно частіше трапляється ураження багатьох коронарних артерій. Ймовірно, зниження функціональної активності ЩЗ сприяє індукції і прогресуванню атеросклерозу [4, 12].

Отже, вивчення взаємозв'язку субклінічної тиреοїдної дисфункції з наявністю компонентів МС є актуальним, і результати таких досліджень становлять інтерес для широкого кола фахівців.

Мета роботи – встановити взаємозв'язок між статтю, віком, масою тіла, показниками вуглеводного гомеостазу і функціональним станом щитоподібної залози у пацієнтів з ІХС.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Обстежено 248 пацієнтів з ІХС. Розраховували ІМТ за формулою: маса (кг) /ріст (м²). Концентрацію інсуліну і ТТГ у сироватці крові визначали методом ІФА, використовуючи набори реагентів третього покоління. Індекс НОМА-ІР розраховували за формулою: інсулін (мОд/л) × глюкоза (ммоль/л) /22,5. Враховували стать, вік, наявність АГ і ЦД. Вивчали анамнез стосовно спадковості, куріння, перенесеного гострого коронарного синдрому з/ або без елевації ST.

Обробка даних проводилася з використанням пакета статистичних програм SPSS. Достовірними вважали відмінності при $p < 0,05$. У дослідження не включені хворі з відомим діагнозом гіпотиреозу або тиреотоксикозу і, відповідно, які отримували замісну терапію, пацієнти після операцій на ЩЗ або після радіойодтерапії і пацієнти, яким було призначено аміодарон або глюкокортикоїди, оскільки ці препарати можуть впливати на показники функціональної активності ЩЗ.

За рівнем ТТГ у сироватці крові всі обстежені були розподілені на чотири групи: перша група – ТТГ $< 0,4$ мМО/л, що відповідає субклінічному тиреотоксикозу, друга група – ТТГ $0,4\text{--}2,5$ мМО/л, що відповідає нормальним значенням, третя група – ТТГ $2,5\text{--}4,0$ мМО/л, що відповідає пограничним значенням, четверта група – ТТГ $> 4,0$ мМО/л, що відповідає субклінічному гіпотиреозу.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Середній вік обстежених становив $57,14 \pm 0,43$ року, ІМТ – від 18,9 до 38,9 кг/м² (в середньому $27,72 \pm 0,19$ кг/м²). Рівень ТТГ перебував в межах від дуже низьких (0,01 мМО/л) до високих (19,3 мМО/л) значень.

У більшості обстежених (62,5%) відзначався нормальний рівень ТТГ (середнє значення $1,69 \pm 0,31$ мМО/л). У 7,3% пацієнтів виявлений низький рівень ТТГ, що відповідає субклінічному тиреотоксикозу. Ймовірно, ці хворі мали ділянки автономії в ЩЗ або прихований перебіг дифузного токсичного зоба. У 9,3% пацієнтів, включених у дослідження, виявлений явний гіпотиреоз. У табл. 1 представлені клінічна характеристика хворих і середні значення рівня ТТГ у сироватці крові.

Таблиця 1

Клінічна характеристика хворих ІХС з різними рівнями тиреотропного гормону (М $\pm$ м)

Показник	Перша група, n=18	Друга група, n=155	Третя група, n=52	Четверта група, n=23
ТТГ, мМО/л	$0,22 \pm 0,02$	$1,69 \pm 0,31$	$3,42 \pm 0,37$	$7,21 \pm 0,63$
Вік, роки	$54,06 \pm 1,68$	$56,92 \pm 0,98^*$	$57,11 \pm 0,87$	$57,68 \pm 1,16$
ІМТ, кг/м ²	$26,37 \pm 0,79$	$27,02 \pm 0,83^{***}$	$27,94 \pm 0,65$	$29,17 \pm 0,68^{**}$

Примітка: * – достовірність відмінності з другою групою ($p=0,03$); ** – достовірність відмінності з першою групою ($p=0,04$); *** – достовірність відмінності з четвертою групою ($p=0,01$).

Як видно з наведених результатів, хворі з низьким рівнем ТТГ у сироватці крові були молодші за пацієнтів з нормальними і підвищеними показниками ТТГ. Також звертають на себе увагу виявлені відмінності стосовно ІМТ. Цей показник був достовірно більшим у хворих на гіпотиреоз у порівнянні з аналогічним показником у групах з нормальними і низькими значеннями ТТГ. Зниження швидкості обмінних процесів, притаманне хворим на гіпотиреоз, сприяє збільшенню маси тіла.

Слід зазначити про наявність чітко виражених відмінностей рівнів ТТГ в обстежених чоловіків і жінок. Так, підвищення концентрації ТТГ виявлене у 16,7% жінок і 6,9% чоловіків ($p < 0,05$). У групі хворих на ІХС було 63,7% чоловіків і 36,3% жінок. При аналізі

значень ТТГ окремо у чоловіків і жінок виявилось, що при підвищенні рівня ТТГ частка жінок в третій і четвертій групах збільшується, тоді як частка чоловіків зменшується.

Враховуючи виявлені відмінності, нами проведений аналіз рівня ТТГ у сироватці крові і показник ІМТ залежно від статі хворих (табл. 2).

Як видно з представлених даних, у жінок рівень ТТГ достовірно вищий, ніж у чоловіків, при тому що за віком групи обстежених не відрізнялися. Слід зазначити, що ІМТ у жінок був також достовірно вищим, ніж у чоловіків. У групі жінок виявлена достовірна відмінність за віком між групою з пограничними значеннями ТТГ і групою з гіпотиреозом.

Вік, ІМТ і рівень ТТГ у сироватці крові пацієнтів з ІХС різної статі (M±m)

Показник	Чоловіки, n=158	Жінки, n=90	p
ТТГ, мМО/л	2,32±0,09	3,04±0,46*	0,001
Вік, роки	56,84±0,69	55,98±0,72	0,78
ІМТ, кг/м ²	27,24±0,21	28,39±0,47*	0,04

Примітка: p – достовірність відмінності між групою чоловіків і жінок.

Пацієнтки, у яких виявлений гіпотиреоз, в середньому були на 5 років старшими порівняно з групою з пограничним рівнем ТТГ (p=0,02). У групі хворих з пограничним рівнем ТТГ середній вік склав 54,62±0,73 року, а в групі хворих гіпотиреозом – 59,43±1,34 року.

При аналізі отриманих даних в групі чоловіків виявлено, що у пацієнтів з нормальним значенням ТТГ ІМТ становив 26,72±0,58 кг/м², тоді як у хворих на гіпотиреоз – достовірно більше (28,43±0,84 кг/м²; p=0,03).

Таким чином, у 9,3% обстежених з ІХС виявлена наявність дисфункції ЩЗ, при цьому наростання

рівня ТТГ в сироватці крові було асоційоване з жіночою статтю, старшим віком і підвищеним ІМТ.

При проведенні кореляційного аналізу виявлено достовірний позитивний зв'язок між ІМТ і рівнем ТТГ (r=0,17; p<0,006). Тому нами проведено аналіз показників функціонального стану ЩЗ у хворих на ІХС залежно від показників ІМТ. Для цього всі хворі були розподілені на три групи: перша – з ІМТ до 24,9 кг/м², що відповідає нормальній масі тіла; друга – з ІМТ 25–29,9 кг/м², що відповідає надмірній масі тіла; третя – з ІМТ>30 кг/м², що є показником ожиріння (табл. 3).

Таблиця 3

ІМТ, наявність ЦД 2 типу і рівень ТТГ у сироватці крові хворих на ІХС (M±m)

Група	n	Середній ІМТ, кг/м ²	Частка хворих, %	Частка хворих з ЦД 2 типу, %	Середнє значення ТТГ, мМО/л
Перша (ІМТ≤24,9 кг/м ²)	59	22,86±1,46	23,8	6,8	1,96±0,14
Друга (ІМТ 25–29,9 кг/м ²)	121	27,28±1,31	48,8	15,7	2,27±0,18
Третя (ІМТ≥30 кг/м ²)	68	32,37±2,14	27,4	35,3	3,62±0,28*

Примітка: * – достовірність відмінності показника ТТГ з хворими першої і другої груп (p=0,004). Відмінність інших показників між групами недостовірна (p>0,05).

Як бачимо з наведених даних, більшість хворих на ІХС мали надмірну масу тіла та ожиріння. Серед пацієнтів 16,1% хворіли на ЦД 2 типу з відповідним лікуванням. Аналіз отриманих даних показав, що при збільшенні ІМТ кількість осіб, хворих на ЦД 2 типу, зростала.

Серед хворих з ожирінням (третя група) кожен третій пацієнт страждав на ЦД 2 типу. Встановлено, що у хворих на ЦД і ожиріння рівень ТТГ був достовірно вищий (3,62±0,28 мМО/л, p=0,004), ніж у пацієнтів першої і другої груп. Отже, рівень ТТГ у сироватці крові обстежених з ІХС тісно взаємопов'язаний (r=0,14; p<0,004) з ІМТ.

Тому актуальним завданням було вивчення рівня інсуліну і глюкози плазми крові з розрахунком індексу HOMA-IR у хворих з різною масою тіла і порівняння отриманих даних з концентрацією ТТГ у сироватці крові. У дослідження включено 45 пацієнтів. У цю частину дослідження не ввійшли хворі на ЦД 2 типу, оскільки вони отримували цукрознижувальну терапію, яка впливає на показник ІР. Середній вік хворих склав $57,27 \pm 0,46$ року, середній ІМТ – $28,49 \pm 0,18$ кг/м², середній

рівень ТТГ – $2,63 \pm 0,76$ мМО/л. За показником ІМТ хворі були розділені на три групи, як було вказано вище: перша – нормальна маса тіла, друга – надмірна маса тіла, третя – ожиріння. У хворих з надмірною масою і ожирінням ТТГ був достовірно вищий, ніж у пацієнтів з нормальною масою тіла ($p=0,03$ і $p=0,02$ відповідно) (табл. 4). За віком достовірних відмінностей між групами не виявлено.

Індекс HOMA-IR був найбільш високим у групі хворих з ожирінням (третя група).

Таблиця 4

НОМА-IR і функціональний стан щитоподібної залози у хворих на ІХС залежно від ІМТ (M±m)

Показник	Перша група, n=13	Друга група, n=15	Третя група, n=17
ТТГ, мМО/л	$1,54 \pm 0,36$	$2,71 \pm 0,28$	$3,15 \pm 0,67^*$
Вік, роки	$59,76 \pm 2,08$	$56,43 \pm 1,68$	$57,09 \pm 1,38$
ІМТ, кг/м ²	$23,94 \pm 1,46$	$27,36 \pm 1,39$	$32,09 \pm 1,67$
НОМА-IR	$1,32 \pm 0,28$	$1,54 \pm 0,72$	$4,79 \pm 1,082^{**}$

Примітка: * – достовірність відмінності показника ТТГ з пацієнтами першої групи ($p=0,02$); ** – достовірність відмінності НОМА-IR з першою групою ($p=0,01$). Відмінність інших показників між групами недостовірна ($p>0,05$).

ВИСНОВКИ

1. У 7,3% пацієнтів з ІХС виявлений низький рівень ТТГ, що відповідає субклінічному тиреотоксикозу.
2. Підвищення концентрації ТТГ виявлене у 16,7% жінок і 6,9% чоловіків з ІХС. У 9,3% пацієнтів виявлений явний гіпотиреоз.
3. Наростання рівня ТТГ у сироватці крові асоціюється з жіночою статтю, старшим віком і підвищенням ІМТ.
4. При проведенні кореляційного аналізу виявлений достовірний позитивний зв'язок між ІМТ і рівнем ТТГ ($r=0,17$; $p<0,006$).
5. Рівень ТТГ у сироватці крові обстежених з ІХС має прямий корелятивний зв'язок з ІМТ. Показник інсулінорезистентності був максимальним у групі хворих на ІХС із ожирінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алиева Л.Н. Особенности течения и терапии гипотиреоза у пациентов с заболеваниями сердечно-сосудистой системы / Л.Н. Алиева, Г.А. Молдахметова, Д.М. Манажонова [и др.] // Терапевтический вестник. – 2012. – № 2. – С. 7–9.
2. Вацеба Т.С. Корекція інсулінорезистентності у хворих на первинний гіпотиреоз в умовах йодної недостатності / Т.С. Вацеба, Н.В. Скрипник // Міжнародний ендокринологічний журнал. – 2013. – № 6 (54). – С. 92–93.
3. Волкова А.Р. Субклинический гипотиреоз как новый компонент метаболического синдрома / А.Р. Волкова, Е.И. Красильникова, О.А. Беркович [и др.] // Профилактическая и клиническая медицина. – 2010. – № 3–4. – С. 71–75.
4. Громнацкая Н.Н. Тиреоидная функция как патогенетический фактор развития метаболического синдрома у детей / Н.Н. Громнацкая // Украинский журнал детской эндокринологии. – 2015. – № 3 (11). – С. 26–30.
5. Юзвенко Т.Ю. Особенности перебігу цукрового діабету 2-го типу у поєднанні з гіпотиреозом / Т.Ю. Юзвенко // Міжнародний ендокринологічний журнал. – 2015. – № 8 (72). – С. 73–77.
6. Amati F. Improvements in insulin sensitivity are blunted by subclinical hypothyroidism / F. Amati, J.J. Dube, M. Stefanovic-Racic [et al.] // Med. Sci. Sports Exerc. – 2009. – V. 41, № 2. – P. 265–269.

7. *Brenta G.* Why can insulin resistance be a natural consequence of thyroid dysfunction? / G. Brenta // *J. Thyroid. Res.* – 2011. – V. 3. – P. 129–143.
8. *Garber J.R.* Clinical Practice Guidelines for Hypothyroidism in adults. Cosponsored by the American Association of the Clinical Endocrinologists and the American Thyroid Association / J.R. Garber, R.H. Cobin, H. Gharib [et al.] // *Endocr. Pract.* – 2012. – V. 18, № 6. – P. 988–1028.
9. *Handisurya A.* Effects of thyroxine replacement therapy on glucose metabolism in subjects with subclinical and overt hypothyroidism / A. Handisurya, G. Pacini, A. Tura [et al.] // *Clinical Endocrinology.* – 2008. – V. 69, № 6. – P. 963–969.
10. *Helfand M.* Screening for subclinical thyroid dysfunction in nonpregnant adults: a summary of the evidence for the U.S. preventive services task force / M. Helfand // *Clinical Guidelines.* – 2004. – V. 140, № 2. – P. 128–141.
11. *Iwen K.* Thyroid hormone and the metabolic syndrome / K. Iwen, E. Schroder, G. Brabant // *UK Eur. Thyroid J.* – 2013. – V. 2. – P. 83–92.
12. *Kahaly G.J.* Thyroid hormone action in the heart / G.J. Kahaly, W.H. Dillmann // *Endocr. Reviews.* – 2005. – V. 26, № 5. – P. 704–728.
13. *Owecki M.* Hypothyroidism has no impact on insulin sensitivity assessed with HOMA-IR in totally thyroidectomized patients / M. Owecki, E. Nikisch, J. Sowinski // *Acta. Clinica Belgica.* – 2006. – V. 61, № 2. – P. 69–73.
14. *Pearce E.N.* Hypothyroidism and dislipidemia: modern concepts and approaches / E.N. Pearce // *Current Cardiology Report.* – 2004. – V. 6, № 6. – P. 451–456.
15. *Reihr T.* Thyroid hormones and their relation to weight status / T. Reihr, A. Isa, G. de Sousa [et al.] // *Horm. Res.* – 2008. – V. 70. – P. 51–57.
16. *Rodondi N.* Subclinical hypothyroidism and the risk of coronary heart disease: a meta-analysis / N. Rodondi, D. Aujesky, E. Vittinghoff [et al.] // *Am. J. Med.* – 2006. – V. 119, № 7. – P. 541–551.

РЕЗЮМЕ

Взаємозв'язок субклінічної дисфункції щитоподібної залози і метаболічного синдрому
В.І. Паньків, Т.Ю. Юзвенко

Мета роботи – встановити взаємозв'язок між статтю, віком хворих, масою тіла, показниками вуглеводного гомеостазу і функціональним станом щитоподібної залози (ЩЗ) у пацієнтів з ішемічною хворобою серця (ІХС).

Матеріали та методи. Обстежено 248 хворих на ІХС. Розраховували ІМТ за формулою: маса (кг) / зріст (м²). Концентрацію інсуліну і тиреотропного гормону (ТТГ) у сироватці крові визначали методом ІФА, використовуючи набори реагентів третього покоління. Індекс НОМА-ІР розраховували за формулою: інсулін (мОд/л) × глюкоза (ммоль/л) / 22,5.

Результати та обговорення. Субклінічний гіпотиреоз виявлений у 16,7% жінок і 6,9% чоловіків. Підвищення рівня ТТГ у сироватці крові корелювало з показниками ІМТ як у групі жінок, так і чоловіків. У хворих на ожиріння і цукровий діабет (ЦД) 2 типу рівень ТТГ був достовірно вищий, ніж у хворих без ожиріння. Показник інсулінорезистентності був максимальним у групі хворих на ІХС з ожирінням. Рівень ТТГ у сироватці крові обстежених з ІХС тісно взаємопов'язаний з ІМТ і наявністю у хворих порушень вуглеводного обміну. Показник інсулінорезистентності був максимальним у групі хворих на ІХС із ожирінням.

Висновки. Зниження функціональної активності ЩЗ потенціює процеси, які лежать в основі метаболічного синдрому.

Ключові слова: субклінічний гіпотиреоз, ожиріння, метаболічний синдром.

РЕЗЮМЕ

Взаимосвязь субклинической дисфункции щитовидной железы и метаболического синдрома

В.И. Паньков, Т.Ю. Юзвенко

Цель работы – установить взаимосвязь между полом, возрастом больных, массой тела, показателями углеводного гомеостаза и функциональным состоянием щитовидной железы (ЩЖ) у пациентов с ишемической болезнью сердца (ИБС).

Материалы и методы. Обследованы 248 больных ИБС. Рассчитывали ИМТ по формуле: масса (кг) / рост (м²). Концентрацию инсулина и тиреотропного гормона (ТТГ) в сыворотке крови определяли методом ИФА, использовали наборы реагентов третьего поколения. Индекс НОМА-ІР рассчитывали по формуле: инсулин (мЕ/л) × глюкоза (моль/л) / 22,5.

Результаты и обсуждение. Субклинический гипотиреоз выявлен у 16,7% женщин и 6,9% мужчин. Повышение уровня ТТГ в сыворотке крови коррелировало с показателями ИМТ как в группе женщин, так и мужчин. У больных ожирением и сахарным диабетом (СД) 2 типа уровень ТТГ был достоверно выше, чем у больных без ожирения.

Показатель инсулинорезистентности был максимальным в группе больных ИБС с ожирением. Наибольшее повышение уровня ТТГ в сыворотке крови выявлено у больных с ИБС.

Выводы. Снижение функциональной активности ЩЖ потенцирует процессы, лежащие в основе метаболического синдрома.

Ключевые слова: субклинический гипотиреоз, ожирение, метаболический синдром.

SUMMARY

The link between subclinical thyroid dysfunction and metabolic syndrome

V.I. Pan'kiv, T.Yu. Yuzvenko

Aim of study – to determine the link between sex and age of patients, body weight, indexes of carbohydrate homoeostasis and functional state of the thyroid gland in patients with ischemic heart disease.

Materials and methods. 248 patients with coronary heart disease were included in the study. We calculated

body mass index (BMI) according to the formula: weight (kg)/height (m²). Level of insulin and TSH were measured by IFA method (3rd generation). Index HOMA-IR was calculated with the formula: Insulin (IU/l) × Glucose (mmol/l) / 22,5.

Results and discussion. Subclinical hypothyroidism was revealed in 16.7% of women and 6.9% of men. Elevated TSH levels correlated with increased BMI in both the groups. In patients with obesity and DM type 2 TSH level was significantly higher, than in patients without obesity. Index HOMA-IR was also high in patients with truncal obesity.

Conclusions. Mild thyroid dysfunction to some extent can potentiate development of metabolic syndrome in predisposed patients.

Key words: subclinical hypothyroidism, obesity, metabolic syndrome.

Дата надходження до редакції 09.08. 2016 р.